

Józsa Éva

Hagyomány, költészet, humor. Hagyományőrzés, érzékenyítés és kreativitásfejlesztés a pedagógiai bábjátékban

Pécs

2021

A Hagyomány, költészet, humor.

Hagyományőrzés, érzékenyítés és kreativitásfejlesztés a pedagógiai bábjátékban c. tananyag az EFOP-3.4.3-16-2016-00005 azonosító számú,

„Korszerű egyetem a modern városban: Értékközpontúság, nyitottság és befogadó szemlélet egy 21. századi felsőoktatási modellben” című projekt keretében valósul meg.

EFOP-3.4.3-16-2016-00005 Korszerű egyetem a modern városban:

Értékközpontúság, nyitottság és befogadó szemlélet egy 21. századi felsőoktatási modellben

Előszóként

A bábjáték a pedagógiai gyakorlatban kifáradni látszik. Sok a bizonytalanság. Bábelőadások, dramatizálások alapvető dramaturgiai ismeretek nélkül, didaktikus, gyakran örömtelen „letudomjátékok” sora, fejpántos állatmesék, repülni sem tudó pillangók, síkbáb madarak, bumfordi királylányok világa... Elveszett a költészet és a humor a játékokból, így elveszett az öröm is. Félő, hogy ez a gazdag, sok lehetőséget kínáló ősi művészet erejét és hatását veszíti a mindennapok pedagógiai gyakorlatában... Szükség van a megújulásra!

Az ősi varázs-báboktól a gyerekszobáig (bölcsődétől az iskoláig)

Babák és bábok

A báb mint kultikus tárgy a világ minden táján megjelent. Őseink hittek a teremtés erejében. Az előttünk járók, akik saját képükre babát (embert) készítettek és eljátszották az esendőségében is fenséges emberi lét küzdelmeit.

A szakrális, az élet örök körforgását megjelenítő játékok élni segítették és élni tanították őket. A Fent megidézése igazodási pontként volt jelen életünkben. A közösségben megélt szertartások, rítusok elviselhetővé tették a létezés szigorú törvényeit.

A bábjáték alkotó emberi tevékenység, amellyel a magunk hasonlatosságára formált élettelen tárgynak, mozgatás és cselekedtetés által életet adunk. A legegyszerűbb eszközökkel is erős drámai hatás érhető el. Egy szétszakított kendő, egy leejtett és összetört pohár is megrendítő erővel hat, ha előtte emberi karaktert adunk neki. A baba-báb elődeink életében mágikus erővel bírt. A bábok jó és rossz üzenetek közvetítői is lehettek. Őseink hittek a bábu mágikus erejében. Védtek és gyógyítottak, vagy rossz szándékú erőt továbbítottak. A báb mint mágikus tárgy a jónak és a rossznak is megidézője lehetett. Aztán, idővel, a kicsi emberi és állati formák (babák) a gyerekek játékaivá szelídültek és segítő erejüket megőrizve váltak a legkisebbek mindennapjainak kísérőivé.

Édesanyák, nagymamák által kötött, varrt, horgolt babák és apák, nagyapák faragta állatfigurák őrizték alkotójuk szeretetét, gondolatait, álmait. Rég megkopott, de a szeretett személy illatát őrző bábok „átmeneti tárgyként”

az anyától való leválást, az elszakadás elviselését segítették és segítik a mai napig is.

Bábjátékok

Az emberi történelem kezdetétől létezik a báb és a bábjáték, függetlenül attól, hogy mely részén vagyunk a világnak. A legrégebbi nyomokat Kínában és Indiában találjuk az i. e. 11. században. Különböző formákban öltött alakot a báb. Találkozhattunk vele temetési rítusokban, mágikus rontásokban, jóslásban, jóvendőlátásban. A vallási ceremóniák gyakori résztvevője volt.

A szobor tekinthető a bábu ősi formájának. Isteneket jelképeztek, Indiában, Indonéziában, Egyiptomban és Kínában – ahogy az előzőekben is említettem – már évezredekkel ezelőtt mozgathatók voltak ezek a bábuk. Az első írott, bábozásról szóló szöveg az i. e. 1000. előtti időből való, a hindu mitológia legrégebbi eposzában, a Mahábháratában lelhető fel. Számos régészeti lelet arra hívja fel a figyelmünket, hogy a Szíria, Egyiptom, Babilon, Görögország, Római Birodalom területén talált tárgyak egyrészt játékokhoz, másrészt a bábuk kategóriájába sorolhatók. Az is bebizonyosodott, hogy ezek olyan kultikus szobrok voltak, amelyeket mindenképp emberi kéz formált. Kr. e. 500-ból származó terrakotta szobrocskákat találtak Krétán és Athénban, melyek érdekessége az, hogy karjaikat, lábaikat zsineggel erősítették fel. *„Ezekről a figurákról senki sem állítja, hogy valakik mások szórakoztatására mozdították volna meg őket. Lehet, hogy gyermekjátékok voltak. Az azonban tény, hogy jóval a középkor előtt készültek olyan szobrok, amelyek eltérően az összes korabeli, igen gazdag szobrászati anyagtól, magukban hordozzák a mozgás lehetőségét.”* (Szentirmai 1998, 19)

A Távol-Kelet bábtörténete színes és sokoldalú. Különleges játékformák, mives készítésű bábok jellemezték. A japán bubraku báb, melynek mozgását akár 25 éven keresztül is tanulták a bábosok, olyan tökéletes mozdulatokra volt képes, hogy nézője nem tudta eldönteni, hogy most ki mozgat, kit? A bábosok a bábót, vagy a báb a bábosokat? A vietnámi vízi színház ritka formája a bábjátéknak. A bábok és bábosok a vízből kelnek életre. A víz, mint alapelem, őselem, olyan erővel bír, hogy megsokszorozza a történet erejét, hatását. A kínai árnyfigurák olyanok, mint a képzőművészeti alkotások. Mozgatásuk, vizuális megjelenítésük a művészet legmagasabb rangjára emelik a játékot.

Európában a profánabb bábos formák terjedtek el. A vásári bábjátékok népi hősei. Nagy orrú, vaskos figurák. Kiváló kritikusok és kiváló nevetetők voltak. Ilyen volt a mi népi hősünk is, Vitéz László. Igaz, nem magyar eredetű, cseh-morva közvetítéssel jutott el hozzánk. Nálunk is megtalálta hazáját. Kemény Henrik tolmácsolásában évtizedekig nevette és gondolkodtatta el játékával a nagyérdeműt. A vásári bábjátékoknak mindenütt megtalálható a maga jellegzetes figurája. Az olaszoknál ott volt Pulcinella, a franciák kedvence volt a sokat fecsegő, kissé iszákos bohóc, Polichinelle, az angolok népvédő figurája, Punch volt népszerű, a németek Kasperlje volt a kedvenc, az oroszok Petruskának hívták népi hősüket. A profán világ furfangos népi hős alakja, aki eszével, bátorságával az ördögöt is képes legyőzni. Ennek az egyszerű, hétköznapi figurának a szókimondása, az emberekből kifakadó felszabadult nevetés gyógyító erővel bírt.

A magyar néphagyományban nincsenek gazdag források, bábjátékos emlékek. Talán csak a bábtáncoltató betlehemes játék. A báb mégis jelen volt népi kultúránkban. „Az évkör rendjébe sok bábos elem illeszkedett.” (Láposi: Báb és lélek)

A magyar lélek keleti lélek, a nyugatias bábos játékok nem találtak otthonra a népszórakoztatásában. A magyarosított Vitéz László alakja csak a polgárosodó Magyarországon vált igazán népszerűvé. A polgárosodó világ új utakat keresett és megjelent az intellektuális bábjáték. Előzményei voltak hazánkban ennek a folyamatnak az úri szalonok papír színházai, valamint a fertődi kastély marionett színháza.

A 20. század színházi forradalmi, útkeresései bebizonyították, hogy a bábjáték a magas művészetek között is megállja a helyét, hogy különleges szerepe és feladata van. A legkiválóbb irodalmárok, zenészek, festők figyelmét keltette fel a bábok világa. A bábu szereplője lehetett a színházi előadásoknak is. Technika és bábművészet szövetséget kötött, lehetővé téve az egyre különlegesebb színpadi effekteket és az egyre lenyűgözőbb előadásokat.

Gondolatok a pedagógiai bábjátékról

A 20. század elején a figyelem egyre inkább a gyermekek felé fordult. Megérett az idő, hogy szerepe lehessen a nevelésben és az oktatásban is. A pedagógiai bábjáték viszonylag rövid múltra tekint vissza. A 19. század pedagógiai eszméi – melyek jelentős képviselői Rousseau, Besedow, Pestalozzi voltak – hazánkba is elértek. Ezeknek az ideáknak köszönhetően gyermeklapok, könyvek

kerültek kiadásra. A figyelem a gyerekek és a bábjáték sokszínűsége felé fordult. Kiváló művészek és pedagógusok éreztek rá arra, hogy a bábjátékban hatalmas lehetőségek vannak. Olyan lehetőségek, melyek jó irányba formálhatják és gazdagíthatják a felnövő nemzedéket. Új szint vihetnek az oktatásba és hatékonyabbá tehetnék a nevelőmunkát.

A pedagógiai bábjáték hazai megteremtői

A Gyermektanulmányi Társaság elnöke, Nagy László felismerve a bábjáték komplexitását, népmesékből, igényes irodalmi művekből darabokat írt. Tóth Sándor festő és bábművész tanár, cserkész parancsnokként árny és marionett bábokat készített. A diákélet humoros témáit dolgozta fel. Munkája nyomán bábcsoportok alakultak. Tóth Sándor alkotó évei szinte egybeestek Büky Béla munkásságával.

Büky Béla 1899-ben Jután látta meg a napvilágot. Kézügyessége és érzéke az alkotáshoz már kisgyermekkorban megmutatkozott. Szinte minden pillanatot kihasználta, hogy gyermeki gondolatait lerajzolja, olvasott élményeit, a könyvekből elképzelt figurákat elkészítette: papírlemezről kivágta, kifestette, majd eljászotta a történeteket. Talán ez volt az alapja későbbi művészi tevékenységének is. Ősei közel kétszáz évre visszamenőleg a gyermekek nevelésével foglalkoztak, családjában szinte mindenki pedagógus volt. Vérében volt a tanítás. Ez az ősöktől öröklött szemléletmód volt az oka annak, hogy báb- és árnyjátékait mindig magasabb nevelési cél érdekében is készítette – természetesen a művészi hatáskeltés szándéka mellett. Igényes irodalmi és zenei művek adaptálódtak a bábszínpadra. A szerző a Magyar Játék című művében így fogalmaz: *„Képzőművész lévén elsősorban képzőművészeti hatásokra törekedtem. Mint mozgó szőnyeget, mozgó freskókat, úgy fogtam fel az árny és bábjátékot, amelyeket mindig eredeti népi zenével, kórossal, vagy énekkel kevert prózával kísértem. Ebben a szellemben készítettem el a székely népballadákat.”* (Büky 1936)

A bábjátékot a magyar nyelv és a népi kultúra szolgálatába állította. Az általános emberi értékeket minden nép, csak a nemzeti sajátosságainak ismeretében, élheti meg igazán. Büky Béla egész munkásságával ezt a Kodályi gondolatot szolgálta. Legfőbb hivatásának a tanítást érezte. Az árnyjátékok tervezésében lelte legnagyobb örömét és találta meg egyéni hangját. Egyik legkiemelkedőbb bábos munkája is erre a technikára épült (Cantata Profána). *„Előszeretettel dolgoztam fel a lét nagy kérdéseivel, az élet és a halál*

rejtelveivel kapcsolatos témákat.” Lelkiismeretes és kitartó munkájának köszönhető, hogy a bábjáték, mint művészeti ág bekerült a pedagógiai köztudatba.

A bábjáték az óvodákban és az óvodapedagógusok képzésében Mészáros Vinczéné nevéhez kapcsolódik. A pedagógiai bábjátékszás jeles képviselője volt Mészáros Vinczéné Lukács Erzsébet, aki 1912-ben született. Mese-, bábdarab-író, óvodapedagógus. Óvónői diplomáját 1932-ben Hódmezővásárhelyen szerezte. 1940-től mintaóvónő lett, tanított a Rózsák Téri óvóképzőben. 1947-től a Somogy Megyei Szabadművelődési Felügyelőség előadója lett, közben vezette a kaposvári bábtanfolyamot. 1948-tól a Huba utcai óvóképző tanára lett, itt kezdte el felsőoktatási keretek között oktatni az óvodai bábjátékot. 1954–59-ig a népművészeti intézet oktatója és szakfelügyelője volt. 1967-ig működött aktív óvónőként.

Megjelent szakirodalmi könyvei, tanulmányai segítettek az oktatómunkát: „Bábjáték az óvodában és az iskolában”, „Bábjáték módszertana az óvónőképző intézetek számára” címmel.

Jól használható bábtervekkel, igényes irodalmianyag-választással és dramaturgiai ismeretek alapjaival segíteni tudta a hétköznapi pedagógiai munkáját. Jó ismerője volt a gyermeki léleknek, az igényeknek és a lehetőségeknek.

A pedagógiai bábjáték nemes törekvései a mindennapokban elvesztették erejüket. A műfaj iránt elkötelezett elődeink, akik elindították népszerűsítését és vallották, hogy a gyermekek jellemének, szellemének formálásában a bábjátéknak komoly szerepe lehet, már rég nincsenek közöttünk, és utódaik, követőik munkájában a bábjáték elvesztette erejét. Formálissá, didaktikussá és ezáltal élettelené vált. Az óvodákban inkább a szerepeltetés felé mozdult el a jelenléte. A gyerekek az „egy-az egyben” betanított szövegű meséket játszották, legtöbbször a legkevésbé életteli síkbábokkal. A játékot sokszor irányítja, uralja a megfelelési kényszer. Az évszóra hónapokig gyakorolt muszáj és „letudom” játékok.

Mi lenne hát a járható út? Mi lenne az az út, ami szervesen kötődik a bábok, bábjátékok archaikus világához, kötődik a gyermeki lélekhez? Mi lenne az a forma, ami könnyen megvalósítható, jól eljátszható és nem állítja lehetetlen feladat elé a kisgyermeknevelőt, óvodapedagógust?

Hatalmas mese-, mondóka- és dalkincsünk van. Főhajtásos tisztelet elődeinknek, akik megőrizték, összegyűjtötték, és azoknak is, akik mindezen értékeket az oktatás és nevelés folyamatába beépítették. Értéket őrizni és

értéket átadni. Van mit ellensúlyoznunk gyermekeink életében, legfőképpen akkor, ha az egyre nagyobb szerepet játszó butító, ostoba filmek, reklámok világára gondolunk. A sötét szobákban egyedül játszott videojátékok korában behozni a jelenlét erejét, a közösségben való játékot, az együtt nevetést...

Mert miben is rejlik a bábjáték, a bábos játék ereje?

- A báb az emberi tevékenység által tudatosan előállított, készített és felhasznált tárgy. Lélekadó, lélekidéző és teremtő rituális eszköz...
- Képszerű – ez megfelel a gyermek vizuális beállítottságának.
- Dramatikus – az ősi átélési forma dramatikus... A dramatikus előadás sajátosan megfelel a gyermeki pszichének...
- Mozgásra épül a cselekmény... A mozgásos élmény hatalmas örömet jelent...
- Művészi erejével hat... az egész személyiséget szólítja meg és teszi érzékenyebbé.
- Jelképes – a gyermek analógiás, jelképes gondolkodásának a bábjáték szimbolikus, mesei nyelve felel meg.
- Csodálatos – az élettelen bábu megelevenedik. Ez a csoda újból és újból átélhető valóság. A varázslat nyílt színen, a gyermek előtt történik meg. Nagyon érdekes, hogy ezt a csodát még akkor is élvezzi, ha ő maga mozgatja a bábút. Ilyenkor a gyermek egy személyben alkotó – varázsló.
- Gyógyító erő – az érzelmek kivetítését, azok reakcióját biztosítják a jó bábdarabok. Elfojtásokat, vágyakat, indulatokat lehet rajta keresztül kiélni, erősnek, hatalmasnak, csodálatosnak, hősnek lehet lenni... Büntetni és jutalmazni lehet, s mindezt úgy, hogy a valóságban nincsenek következményei. A negatív indulatok feloldhatók, elakadásnál pedig megoldási lehetőségeket nyújthatunk a bábjátékon keresztül...

A bábjáték otthonra talált a bölcsődékben és az óvodákban. Otthonra talált, de nem talált igazán magára. A pedagógiai bábjáték nemes törekvései a mindennapokban elvesztették erejüket. Formálissá, didaktikussá és ezáltal élettelené lettek. Hová lett a költészet, hová lett a humor a pedagógiai bábjátékból? A pedagógiai bábjátéknak szüksége van a megújulásra. Ehhez a

megújuláshoz kell megkeresni a kapaszkodási pontokat, a továbblépés és a fejlődés lehetőségét.

A pedagógiai bábjáték megújulásának lehetősége a művészi bábszínházak új programja, a csecsemőszínház. *„A kisgyermek számára nem a mese, hanem a jól megfigyelhető elemekből álló cselekvések fűzése jelenti a színházi előadást”* (Novák János).

A Glitterbird-program

Színházi és bábos csodák a legkisebbeknek. A professzionális színházak talán legsikeresebb programja. Olyan művészeti program, ami egyaránt figyelembe veszi a gyerek életkorát, lelki, mentális sajátosságait. Olyan program, ami úgy született, hogy összefogtak a bábművészek a kisgyermeknevelőkkel és a pszichológusokkal. Közösen próbáltak az alábbi kérdésekre felelni: Mi a legjobb a gyerekeknek? Miben adhatnak a legtöbbet, legjobban és a leghitelesebben? Művészet a kicsiknek! A szó legnemesebb értelmében az. A program a professzionális színházak legsikerültebb vállalkozása lett. A professzionális bábszínházak legsikeresebb (mindig teltházak) előadásai lettek a csecsemőszínházak. A csecsemőszínházi program sikerének titka, hogy a művészek „lehajoltak” a gyerekekhez. Meghallgatták a szakemberek (pszichológus, pedagógus) véleményét és figyelembe vették a kisgyermekkor életkori sajátosságait. Művészi munkájukat szolgálatnak tekintették.

A Glitterbird születése

A program gondolata Norvégiában született és Ivar Selmes Olsen nevéhez köthető, aki gyermekkultúra kutató, egyetemi tanár. *„A legkisebbeket ugyanaz a minőség illeti meg, mint a felnőtteket. Legyen hát külön nekik való színház is”* – fogalmazta meg ars poeticáját a professzor. A kezdeményezéshez több európai ország csatlakozott (Dánia, Franciaország, Olaszország, Magyarország (Kolibri Színház) és megszületett a csoda (Toda).

A Kolibri Színház igazgatója így írt a nehézségekről, kétségekről, útkeresésekről:

„Mikor az oslói egyetem munkatársai felkértek, hogy vegyünk részt a Glitterbird – művészet a legkisebbeknek pályázatban, mindent megpróbáltunk,

hogy a 0-3-éves korig meghatározott célközönség életkorát legalább négy éves korig feltornázzuk. Az első saját tapasztalatok megváltoztatták a véleményünket. Szerencsénkre tevékeny részesei lehettünk annak az időszaknak, amikor formálódott, divatba jött Európa szerte a legkisebbeknek szóló színház. A csecsemőszínház kifejezés abban segített, hogy mindenki számára nyilvánvalóvá tette: mi a legkisebbekre gondolunk, ez pedig egy új színházi műfaj.”

„Két éves próbafolyamat során, egymás munkáját segítve, kísérletezve, ki-ki a saját művészi világának eszközeiből építette föl első csecsemőszínházi előadását. A nézőkkel való első találkozások után volt még lehetőségünk a változtatásokra. Az átlagosnál hosszabb, kísérletező próbafolyamat alapozta meg előadásaink máig ható érvényességét.” (Novák 2015)

A Glitterbird-projekt különleges lehetősége, sajátossága éppen az, hogy előítélet nélküli közönség számára kell művészi értéket közvetíteni. A 0 és 3 év közötti közönségnél nem támaszkodhat az alkotóművész nézőinek előzetes tudására, hisz a nyelv a csecsemők számára még új, és nagyrészt ismeretlen közeg. A legkisebbek – hasonlóan a felnőttekhez – két dolgot keresnek a színházban: fontos, hogy találkozzanak ismerős, megnyugtató elemekkel, de igénylik, hogy meglepetésekkel is szolgáljon a játék. Ha csak ismerős dolgokat látnak, unalmas, ha csak ismeretlen elemekből áll a cselekmény, riasztó lehet számukra az előadás. Színház a legkisebbeknek! Meghatározó az életkori sajátosságok és a sajátosságokra való fókuszálás a csecsemőszínházi előadásoknál.

Kutatások, tapasztalatok összegzése

Az első három év során mind az értelmi, érzelmi és a mozgásfejlődés terén rendkívüli mértékű változások zajlanak le, így az 1 és 3 év közötti korosztály minden szempontból nagyon sokszínű, heterogén. Sokkal inkább, mint a 3 évesnél idősebb korcsoportok, akiknek a hagyományos gyerekszínházi produkciók készülnek. Az élet első éveiben zajló fejlődési változások, korai tapasztalatok nagy horderejűek és rendkívüli változást hoznak a kisgyermek életébe. A kisgyermek az első év végére önállóan jár, a második évben egyre több szót sajátít el, s a beszéd válik a kommunikáció elsődleges eszközévé. A

színházi előadás megalkotása a kicsik számára kihívást jelentő feladat, hiszen nem támaszkodhat a felnőtt alkotó saját sémarendszerére, hanem el kell képzelnie, milyen hatások azok, melyek felkeltik a gyermek érdeklődését, ugyanakkor nem terhelik túl a kicsik képességeit. A számukra készülő színházban a mozgásnak, mozdulatoknak nagyobb szerepet kell kapniuk, hiszen ebben az időszakban a jelek és jelentések ily módon könnyebben befogadhatók. A csecsemő már a születése utáni első másodpercekben képes emberi kommunikációra, ez kezdetben a sírás. Amikor egy felnőtt vigasztal egy kisgyereket, vagy mesét olvas neki, akkor megjelenik a jellegzetes hanglejtés és a hozzá tartozó mimika. Ezek a kicsit eltúlzott gesztusok segítik a csecsemőket, hogy könnyebben olvassanak a felnőttek arc kifejezéseiből. Körülbelül 2 éves kor táján a gyerekek elkezdnek szimbolikus mintajátékokat játszani, ebben a játékban, akárcsak a felnőttek mesélésakor, ők is dajka nyelvet használnak.

A csecsemőknek szóló színházi előadásban nagyon fontos a pantomimszerűen eltúlzott mimika. Sokat segíthet a csecsemőknek, ha a bábozó színészek arcáról és hanghordozásából is tudnak olvasni. A szülők érzelmi megnyilvánulásai és értékítéletei, azon túl, hogy befolyást gyakorolnak a gyermekek viselkedésére, már az első év végétől kezdve hatással vannak arra is, ahogyan a csecsemők értékelik a világban tapasztaltakat. Nagy fordulat az életükben, mikor a csecsemők kezdik magukat másoktól elkülönülten létezőnek tekinteni. Csak 3 éves korban válnak képessé a gyerekek, hogy az eseményeket mások szemszögéből is értékeljék. Ekkor már értik, hogy mások érzelmei esetleg különbözhetnek is az általuk átélt érzelmektől. 3 éves kor után a gyerekek már képesek lesznek saját érzéseikről is beszámolni. Ez nemcsak az élmények közös megélését erősíti, de az emlékezést és az átélt élmények feldolgozását is. Egyéves korra a csecsemő képessé válik környezetének nézéssel, mozgással és manipulációval való felderítésére. Ezért fontos, hogy a színházban a csecsemők ne csak vizuális információkhoz jussanak, hanem manipuláció és mozgás útján is részesülhessenek élményekben. A színpadon látott tárgyakat ők is megtapinthatják, esetleg a látott mozdulatokat, mozgásokat ők is kipróbálhatják. Jó ötlet, hogy a nézőtérrel elhelyeznek olyan tárgyakat, melyeket a gyerekek előadás közben is manipulálhatnak. A gyermek 18-24 hónapos korában megjelennek a szimbolikus játékok. Az e típusú játékok megértésének elengedhetetlen feltétele az a tudás, hogy a valóság és az arról alkotott leképezések nem mindig egyeznek. E nélkül a tudás nélkül a gyerekek

nem lennének képesek a játékok során behelyettesített tárgyakat használni. Az, hogy a gyerekek már képesek saját fantáziájukat mozgósítva szimbolikus behelyettesítésekre játékaik során, még nem azt jelenti, hogy könnyen mozognak a szimbólumok világában és bármilyen „készen kapott” behelyettesítést ugyanolyan könnyedén megértenének. Az emberi arc látványa, bármilyen sematikus formában is jelenik meg, nagyban segíti a szimbólumok megértését.

A kisgyermekeknek szánt játékoknál mindig szükség van a kiszámíthatóságra, mert ez nyújtja a biztonságérzetet. A színházi előadásban megjelenő párbeszédűs mondókák, ismétlések, egyszerű kukucs-játékok ennek a képességnek a kibontását erősítik. Elmélyítik a kiszámíthatóság érzését és apró változtatások révén fenn tudják tartani az érdeklődést. Az utánzás a kulturális átörökítés egyik legfontosabb eszköze. Az utánzás megjelenésével a színház tanulható elemeket közvetít, melyhez az is hozzá- tartozik, hogy a gyerekek (akár az előadás alatt, akár azt követően) közvetlen kapcsolatba kerülhessenek a szereplőkkel és az őket körülvevő tárgyakkal. Saját tapasztalataikat újraélik, amikor saját maguk is lemásolnak egy-egy elemet a látottakból.

Együtt a színházban!

- A közös élmények által anya és gyermek sokat tanulhat egymásról és egymástól.
- A közös élmény a kapcsolatokat erősíti, és az egymásról alkotott ismereteket gazdagítja.
- A gyermek, a biztonságot jelentő felnőtt reakciójának segítségével könnyebben és bátrabban tud kapcsolódni a környezetéhez.

A csecsemőszínházi előadások legjellemzőbb sajátosságai:

- Képzőművészeti elemek, a fények, színek és anyagok gondos kiválasztása, a gyerekléptékű ülések, párnák, kispadok, jól variálható nézőtér.
- A megfelelő téralakítás segíti, hogy a gyerekek figyelme a játékokra, a történetre irányuljon, az ismétlések barátságosabbá, ismerőssé, ezáltal megragadhatóbbá és átélhetőbbé teszik az előadást.
- A játékidőt rövid és interaktív játékok keretezik.
- Közös élmények teszik még gazdagabbá az előadást.

Anya (apa, nagyszülők) és a csecsemő közös élménye segítség a szociális kapcsolatok fejlődésében. Novák János bővebben így fogalmaz: „A színpadi történeteknek a felnőttekre is hatniuk kell. Nem mellékesen, soha annyi boldog mama nem ült még színházban a nézőtérben, mint ezeken az előadásokon. Mindegyikre átragad az a felismerés, hogy a kicsikre igenis jótékony hatást gyakorol a színház. Miközben a mamák azt sorolják, hogyan hatott gyermekükre a játék, mit vettek észre, mikor, hogyan reagáltak a kicsik, felismeréseik saját élménnyé lényegülnek. Együttérzésük saját érzéssé válik, a gyerekek öröme a mamát is felszabadítja.” (Novák 2007)

Művészet és pedagógia

A művészi bábjáték érzékenyítő és kreativitást fejlesztő hatása. A csecsemőszínházi programok, előadások legfőbb jellemzői:

- kitűnően gazdálkodnak térrel és idővel;
- kreatív, színes, játékos;
- ismerős és új dolgok izgalmas váltakozása jellemzi;
- a történetek, a cselekmények természetesen és jól kapcsolódnak a gyermeki világhoz, a nyelvezet játékos, jó ritmusú és humorral teli.

Kultúránk nagyon gazdag értékes irodalmi anyagokban, nyelvi játékokban. Népi mondókák és kiváló költőink gyerekeket és felnőtteket egyaránt elvarázsoló versei gazdag forrásai a játékoknak.

A csecsemőszínházi programok hatása a pedagógiai bábjátéokra: lendületet, bátorságot adhat a pedagógiai bábjátéknak, mert könnyen megtanulható. A bábok mozgatási technikája könnyen elsajátítható. Zenei anyagában jól kapcsolódik a pedagógiai gyakorlathoz, játékokhoz.

„Fontos, hogy felhívtuk a többiek figyelmét a nyugati zenekultúrából kiszorult, a gyermeki lélekhez legközelebb álló pentaton hangsorok jelentőségére – melyek bőségesen megtalálhatóak még a magyar népzene ősi rétegében –, és az anyanyelv fontosságára, a mondókák, varázsszövegek világára, Weöres Sándor, Orbán Ottó, Marék Veronika munkásságára.” (Novák 2014.)

Bábjáték a felsőoktatásban

A kreativitás az elmúlt két évtizedben világszerte az érdeklődés középpontjába került. Fejlesztése az élet minden területén megkerülhetetlen feladat. A felsőoktatásban megszerezhető ismeretek segítik a pedagógusokat abban, hogy a mindennapok gyakorlatában kreatív módon tudjanak bábozni. A tanultak árnyaltabbá és érzékenyebbé teszik a kifejező- és feladatmegoldó képességüket.

Módszerek, munkaformák

A hallgatók megismerkednek a kreativitás és a dramatikus eszközök kapcsolatával, egymást kiegészítő és gazdagító lehetőségével, annak korszerű szemléletével.

A bábos játékok és gyakorlatok segítik a dramatikus feladatokra történő teljesebb rálátást.

Képesek lesznek mondókás és mesés, bábos játékok tervezésére, szerkesztésére és előadására. Új technikák és játékformák befogadására és a játékformák beépítésére a pedagógiai munkájukba. Az egyéni feladatmegoldás mellett az oktatásban központi szerepet kapnak a páros- és csoportmunkák – a témakörhöz kapcsolódó, a gyakorlatban alkalmazható jártasságok, készségek, képességek kialakításának feladatával.

A művészi bábjátékon keresztül új, kreatív technikákat ismerhetnek meg. Képet kapnak a jelenlét erejéről, a művészi hatás megteremtésének háttéréről, a színpadi technikák sajátosságairól. Segítséget kapnak a résztvevők abban is, hogy az így tanultakat hogyan tudják a leghasznosabban beépíteni a mindennapok pedagógiai gyakorlatába.

A művészetpedagógiai program elsődleges célja és feladata segíteni a pedagógusokat abban, hogy jobb önismerettel és nagyobb önbecsüléssel tudják végezni munkájukat, felhasználva a művészi bábszínház kreativitást fejlesztő és ösztönző tanításait.

1. Értékkörzés, hagyományápolás, történelmi tájékozottság

A báb, bábjáték ősi formáinak megismerése, valamint különböző kultúrák bábjátékaiban való tájékozottság.

2. Kreativitásfejlesztés és érzékenyítés a művészi bábjáték érték közvetítő erejével.

Kiemelt témakörök:

- Szakrális bábok: „mikor a bábok még Istenek voltak”
- Értékörzés, hagyományápolás, történelmi tájékozottság (a báb, bábjáték ősi formáinak megismerése)
- Bábos formák a magyar néphagyományban
- Kelet és Nyugat bábos világa
- A pedagógiai bábjáték története
- Művészi bábjáték a mai Magyarországon
- Kreativitásfejlesztés és érzékenyítés a művészi bábjáték érték közvetítő erejével
- A művészi bábjáték kreativitást fejlesztő tanításainak beépítése a pedagógiai
- gyakorlatba (a Glitterbird program születése, tapasztalatai)

A bábjáték mint ősi művészet hatalmas erőtartálékkal bír. Az oktatásban ezeket az erőtartalékokat, kulturális értékeket kívánjuk megőrizni, valamint új, művészi, kreatív lehetőségek bemutatásával élővé is tenni a mindennapok pedagógiai gyakorlatában, a játék, a humor, a költészet nyelvén és erejével.

Bibliográfia

Bajzáth Mária (2014). *Itt vagyok, ragyogok!* Kolibri Kiadó, Budapest.

Büky Béla (1936). *Magyar játék.* Magyar Játék, Budapest.

Galántai Csaba (2012). *A Vitéz László Színháztól a Nemzeti Bábszínházig. Magyar Bábművészeti antológia.* Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Budapest.

Józsa Éva (2013). *Bábos Játékok.* Új Széchenyi Terv

Király Ildikó – Koós Orsolya (2007). Csöppségek színháza. *Fordulópont* 9. évf. 1. (35.) sz. / 2007. 33–46.

Novák János (2007). A világ újrafelfedezésének öröme. *Fordulópont* 9. évf. 1. (35.) sz. / 2007. 20–32.

- Novák János (2015). Új világot teremteni – Novák János írása a csecsemőszínházról. <https://kolibriszinhaz.hu/uj-vilagot-teremteni-novak-janos-irasa-a-csecsemoszinhazrol/> (Letöltés: 2021. 07. 23.)
- Novák János (2014). Varázserő van a kezünkben! – Novák János írása a csecsemőszínházról. <https://kolibriszinhaz.hu/varazsero%CC%8B-van-a-kezunkben-novak-janos-irasa-a-csecsemoszinhazrol/> (Letöltés: 2021. 07. 23.)
- Sándor Ildikó (2005). *Tücsökringató. Öbéli játékok.* Hagyományok Háza, Budapest.
- Szentirmai László. (1988) *Nevelés kézzel-bábbal.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Színház a legkisebbeknek. Nemzetközi Csecsemőszínházi Találkozó. Vaskakas Bábszínház, Győr (2015)
- Tömöry Márta (2012). *Mikor a bábok még istenek voltak.* Kráter Kiadó, Pomáz.